

MITOSTAN LOGOSA: İLERLEME Mİ YOKSA GERİLEME Mİ?

Amaç taşıyan bir olgu durumu, yani olaylara bir neden arama girişimi felsefeden önce mitolojik dönemde başlar. Mitolojiler eski dönemlerden beri varlığı, dünyayı ve yaşamı anlamlandırma girişiminde bulunulan bir anlatım türü olarak karşımıza çıkar. Mitoloji, eski devirlerde doğrusu rasyonel olmayan, yani belli gerekçelere dayanmayan, belli bilimsel bilgilere dayalı olmayan bir açıklama girişimidir. İnsanlar bir olayla karşılaştığında, merak duygusu içerisinde onu belli bir anlama ve anlamlandırma girişiminde bulunurlar. Dolayısıyla insanlardaki bu anlamlandırma ve yorumlama merakı veya girişimi, insanın doğasından kaynaklanan bir durumdur ve bu nedenle insan, var olan şeylere bir anlam yükler ya da olayların nasıl olduğu hakkında bir anlama girişiminde bulunur.

Mitosun anlam olarak efsane olması, sonraki dönemlerde bilimsel olanın ortaya çıkmasıyla bu anlamlandırmayı kazanmış olmasından ileri gelir. Mitolojiye katkıda bulunanların kendileri böyle bir mitos üretme girişiminde bulunmamışlar, aksine bir bilme ve açıklama girişiminde bulunmuşlardır. Logosun yanında o şeyler artık birer gerekçelendirilmemiş anlama girişiminden, yani rasyonel olmayan ve belli bir zemine oturmayan bir açıklama girişiminden ibaret kalır. Bu nedenle, mitoloji ile mitoloji olmayan arasında bir ayırım yapmak durumundayız. Yalnız mitos bilimsel olanın aksine daha bir yaşamın içinde bulunur, yani mitoslarda daha bir samimiyet ve daha çok yaşamsal etkinlik vardır. Dolayısıyla bu yaşamsal faaliyet, insanlar arasında mitolojiyi samimi neden bulma girişimi olarak bize gösterir. Bilim, siz ve diğerleri arasında bir ilişki ortaya koyarken, mitos sen ve ben arasındaki samimiyeti, bir yaşam belirtisini gösterir. Yani mitoloji dediğimiz şey bizzat yaşama, yaşamın içinde anlamlandırma ve yaşarken yorumlama durumudur. Oysa logos dediğimiz şey, felsefi döneme geçtiğimizde daha bilimsel, yaşamı içinden değil de dışarıdan yorumlama, ona dışarıdan rasyonel bir gözle bakma girişimi olarak karşımızda durur. Bu açıdan mitos, bilimsel olanın aksine bir içsel durumdur, bir samimiyet ve girişimlilik. Oysa logos ya da bilimsel ya da felsefi olan, ona gerçek nedenini bulma girişimi, onu gerekçelendirme, doğru anlamlandırma, doğru bilme girişimidir. Dolayısıyla mitoslar logosa karşı daha samimi bir ifade ve açıklama tarzı olarak durmaktadır.

O anlamda daha sonraki dönemlerde bilimsel gelişmelerle birlikte, özellikle felsefi olarak sözgelimi logosun ayrımcılığına, yani dışarıdan bakışlılığına rağmen

* İğdır Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü

mitosun samimiyeti de terk edilmiş değildir. Özellikle ilk dönem felsefe tarihi-
ne baktığımızda bu mitosun samimiyeti devam eder, ama bilimsellik geliştikçe,
özellikle modern dönemde yalnızlaşma daha fazla artacaktır. Dışlama, olayları
tamamen nedenselliğe indirgeme girişimi, sen ve ben arasındaki o samimiyeti,
yakın teması daha fazla kesecek ve bizi yalnızlığa doğru sürükleyecektir. Doğrusu
bilimsellik ilerledikçe, varlık yalnızlaşma eğilimini arttıracaktır. O yüzden mitos-
lar insanların kendi yakın tarihleriyle olan münasebetleridir veya yaşamın içinde
bulunmuş tarzlarıdır. O nedenle mitoslar birçok millet için önemli bir unsur olarak
kalmaya devam etmiştir.

Mitolojide elbette belli başlı unsurlar vardır. Mitos dediğimiz şey mitolojiyi
yaşayan insanlar için önemli bir yer tutar, mitolojiyi yaşayanlar, mitosları oluşturanlar,
o mitoloji ile bir akrabalık kurmuş olurlar. Yani olaylara kendi içlerinden,
kendi gözlemlerinden, bizzat içinde yaşadıkları durumlardan hareketle bir anlam
verme tarzı oluşturdukları için, bilimsellik gibi daha dışarıdan, daha rasyonel, daha
gerekçelendirmeli bir ifade tarzını kullanmamışlardır. Elbette mitolojiyi oluşturan
insanlar için mitoslar birer bilgi unsurudur. Bu, bizim bugün bilgi dediğimiz
episteme yahut kanıtlanmış bilgi anlamında bir bilgi değildir. Ama o mitolojiyi
yaşayan insanlar kendi yaşadıklarını sorgulamış, bu sorgulama sonucunda ulaştıkları
şeyleri bir bilgi haline dönüştürmüşlerdir. Biz buna mitos demektediriz, ama
bu mitoslar bizim rasyonel bilgi dediğimiz logostaki gibi bir gerekçelendirmeye,
doğru zemine dayanmadığı için daha zayıf bir nedensellik kurmak durumunda
kalmışlardır. Bizim nedensellik dediğimiz şey, bugün bir olayın neden-sonuç iliş-
kisi içerisinde gelişmesi veya belli bir şeyden dolayı o olayın gerçekleştiği, var ol-
duğu anlamına gelmesidir. Biz bunu bilimsel olarak ortaya koyarız, oysa mitolojide
böyle bir bilimsellik aramayız, yani olaylar yaşantının içerisinde akıp giden bir
sorgulamanın sonucu olarak anlamlandırılır ve yorumlanır. Mitolojiyi bizim bilgi
dediğimiz şeyden ayıran en temel olgu, onun yaşamın içerisinde insanların bizzat
tecrübesi ile elde ettiği şeyler, anlamlandırma durumları olmasıdır. Dolayısıyla mi-
toloji bilim insanlarının değil, sıradan insanların tecrübeleridir.

Elbette mitolojik dönemde öne çıkan kişiler de var ve bunlara kimileri filozof,
kimileri teolog, kimileri de şair demiştir. Bu kişiler, insanların oluşturdukları mi-
tosları bir araya toplayıp onları derleyen ve insanlara aktaran kişilerdir. Bu ozanlar
vasıtasıyla mitoslar yaygınlaşmış, aslında kulaktan kulağa ve dilden dile gezen bu
söylemler daha sonra yazıya geçirilmiştir. Yazıya geçmeden önce bunlar sadece bir
anlatış şeklinde kulaktan kulağa ve kuşaktan kuşağa anlatılanlardan ibaret olan
şeylerdir. Ama bunlar insanlar tarafından sanki yaşanmışlık olarak ya da geçmişte
yaşanılan olaylar gibi değerlendirilir. Çünkü insanlar bu mitoslarla kendi geçmiş-
lerini geleceğe taşıma girişiminde bulunurlar. Yani bir nevi yaşamda kendi varlık-
larını bir anlama ve anlamlandırma çabalarına girişirler.

Mitolojik düşünce kendi içerisinde bir tutarlılığa sahiptir. Sonuçta dünyayı anlamlandırma girişimi olarak bir nevi olaylara ve sorulara cevap verme olarak karşımıza çıkar. Mitolojik dönemin en önemli unsuru, kuşkusuz tanrılarla insanlar arasındaki ilişkiler döngüsüdür. *Theogonia* dediğimiz eserlerde de anlatıldığı üzere, o dönemde mitolojide Tanrı-insan ayrımı vardır, ama bizim bugünkü anlamda bir tanrı tasavvurunda olduğu gibi bir tanrı ve ona kulluk eden insanlar bulunmaz. Çünkü tanrılar da insanlar gibi yaşayan ölümsüz varlıklar olarak adlandırılırsa da, yaşama ait unsurları kendi içlerinde taşıyan birer varlık olarak yaşamın bizzat içerisindeyler. Mitolojilerde tanrı dediğimiz varlıklar, güçlü ama evrenin içerisinde var olup evrenin içerisinde yaşamlarını devam ettiren, insanların arasına karışan varlıklar olarak anlatılırlar. Sözelimi orada insanlar gibi savaşır, taraf tutarlar, kıskançlık yaparlar, severler, evlenirler, çocuk sahibi olurlar. Bunu belli dönemlerde yaşamış, sevilen ve takdir edilen insanların tanrılaştırılması şeklinde açıklayabiliriz. Yine Yunanlılar savaş sıralarında Helen kültürü dediğimiz bir kültür oluşturmuşlardır. Ele geçirdikleri yerlerdeki kültürleri dışlamayıp içlerinde yoğurmuşlar, yani kendi kültürleri ile başka kültürleri bütünüyle harmanlamışlardır. Muhtemelen Yunan mitolojisi de bu şekilde ortaya çıkmış, başka kültürleri de içine alan ve onların unsurlarını da yok etmeden kendi unsurlarıyla birleştiren bir mitolojik anlayış tarzı gelişmiş olmalıdır.

Şimdi Yunan mitolojisinde tanrılar evrene egemen olan, evreni yöneten, onu var eden bir varlık değil de evrenin içerisinde varlığa gelen kanlı canlı insan tipinde varlıklar olarak algılanırlar. Yani olaylara müdahale ederler, ortalığı karıştırırlar, savaşır, insanların tarafını tutarlar veya başkalarının ayağını kaydırırlar. Dolayısıyla Yunan mitolojisindeki Tanrı anlayışından bahsederken bizim bugünkü felsefi anlamda bir Tanrı tasavvurundan bahsetmemiz mümkün görünmez. Yaratıcı Tanrı anlayışına geçiş Homeros ve Hesiodos ile başlar. Yavaş yavaş bir geçiş söz konusudur ve Thales ile birlikte de felsefi anlamda bir Tanrı anlayışına geçiş söz konusu olacaktır. Çünkü orada rasyonel bir şekilde olayları yorumlamaya çalışma girişimi olacaktır. Dolayısıyla mitoloji evrene egemen olmayan, evrenin içerisinde belli bir varlığı olan tanrılardan tek tanrılı bir anlayışa, bütün evrenin var edicisi olan bir tanrı anlayışına yavaş yavaş aşamalı bir geçişi barındırır.

Klasik Yunan bilgeliği ile alakalı elimizde çok fazla bir şey yoktur, çünkü *Fragmanlar* dediğimiz parçaların birçoğu günümüze ulaşmamıştır. Elimizde sınırlı sayıda kaynak bulunmaktadır, bir de bunlara o dönemde yaşamış tarih anlatıcılarının eserlerini ekleyebiliriz. Bu tarihçiler filozoflarla veya mitolojik dönemle alakalı bize bilgiler, haberler verirler. Bunların bir kısmı doğru olmayabilir, ama sonuçta biz o döneme ait bilgileri ancak ya doğrudan fragmanlardan ya da bu tarz kaynaklardan elde ederiz. Özellikle de Aristoteles'in kendisinden öncekileri yorumlayıp ondan sonra kendi görüşlerini aktarması tarzındaki tutumu bize çok önemli bilgiler sağlamıştır. O döneme ait olarak elimizde Homeros'un *İlyada* ve *Odyseia* destanları var,

ama filozofların fragmanları çok az şekilde elimize ulaşmış durumda. Bunun nedeni mitosların insanlar arasında yaygın olması ve aktarılabilmesi olabilir. O nedenle destanlarda bulunan şiirler insanlar tarafından ezbere söylenir. Ancak bilimsel ya da felsefi bir tartışmanın, çok fazla insana ulaşmayan, daha doğrusu insanların tamamını ilgilendirmeyen felsefi ve bilimsel bir çalışmanın bu destanlar gibi kalıcı olması mümkün değildir. Çünkü destanlar o dönemde insanların varlık nedeni, yani insanların atasından kalma yadigâr söylem ve yaşantı biçimleridir.

Şimdi Homeros'a kulak verelim: "Okeanos, tanrıların babası ve annesi Tethys." Bugün büyük denizlerin adı olan Yunanca okyanus kavramı bir Yunan tanrısının adından gelir, yani bütün her şeyin babası Okeanos'tur, annesi ise deniz demek olan Tethys'tir. Mitolojik ifadelerde, özellikle bugünkü Anadolu'yu düşündüğümüzde, o dönemde Anadolu bir çanak halindeydi ve orada bir Tethys denizi vardı. Daha sonra fay hatları ile birlikte depremler sonucunda dağların yükselişiyle yavaş yavaş bir yaşam alanı haline gelmiştir. Anadolu'nun verimli topraklarının kaynağı eskiden oranın deniz olması olarak görülebilir. Ayrıca bütün varlığın kaynağı olarak suyu görme girişimi var ama bütün her şeyi meydana getiren bir yaratıcı Tanrıdan bahsetmiyoruz. O yüzden Okeanos ve Tethys bir tür suyu tanrılaştırma girişimidir ve bu okyanusun zamanla çekilerek ve farklı bölgelere uğrayarak toprağı verimli hale getirdiğini ve daha sonra insanlığı oluşturduğunu bize mitoloji aktarır. Bu Okeanos bütün varlığın kaynağı olduğundan, tanrılar da varlığın sürecine dâhil olmuş olur. Yani zaman dediğimiz şey asıl kutsal şeydir, o dönemlerde tanrılar zamanın içerisinde var olan, orada doğup büyüyen birer varlık olarak algılanır. Bizim tanrı anlayışımız, özellikle tek tanrılı din anlayışımız onlar açısından hiçbir şey ifade etmez. Zeus'un insanların ve tanrıların babası olduğu yönünde ifadeler olsa da henüz öyle bir aşamaya geçilmiş durumda değildir.

Şimdi elbette ki Homeros'un bize anlattığı şey belli bir var olma tarzıdır. Dolayısıyla insanlarda bir merak duygusu var ve bu duygu sayesinde olaylara belli anlamlar vermeye çalışırlar. Bu dolayımada evrenin nasıl ve neden meydana geldiği mitolojide uzun uzun anlatılır. Aristoteles'in de dediği gibi, "İnsanlarda bilme arzusu doğuştan gelir." Mitolojide madde ezeli ve ebedidir, çünkü ezeli ve ebedi bir tanrı yoksa, ezeli ve ebedi olan şey ancak varlığın kendisi olur. O dönemki ezeli ve ebedi madde anlayışı bizim bugünkü madde anlayışımızla bir değildir. Mitoloji ile birlikte maddeye özel bir anlam yüklenir, yani madde, daha sonra hem Pre-Sokratiklerde hem de Platon ve Aristoteles'te görüleceği üzere, ezeli ve ebedi bir anlama sahip şekilsiz bir şeydir. Ezeli ve ebedi olan kaotik bir ortam, yani düzeni olmayan, belli bir şekle girmeyen bir madde var. Hesiodos'ta çok belirgin olarak ifade edilen bu durum, aslında düzenin de kaynağıdır. Suyun kendisi de aslında bir kaos durumu oluşturur. Suyun diğer varlıkları beslemesi ve sonuçta varlığa getirmesi ile düzen kurulmaya başlanır. Kaostan kozmosa geçiş, mitolojinin en önemli yanını oluşturur, ama bu geçiş böyle birdenbire olan veya kendiliğinden oluşan bir durum

değildir. Yani bir şey var, bir güç var ve bu güç kaosu kozmosa dönüştürür. Sözge-
limi maddenin kendi içerisinde bir güç var ve bu güç daha sonra bilimsel ve felsefi
dönemlerde maddeden alınıp başka şeylere verilmiştir.

Ancak madde bizim bugünkü anlamda kullandığımız sıradan bir madde, can-
sız varlık anlamında değil, tamamen canlı, belli bir ruha sahip, belli bir şey olan
bir varlıktır. Bu güç, ezeli ve ebedî olan, kendi kendine etkinlik yapan bir güçtür
ve kendi kendini yönlendirerek yaşamın içerisinde kaostan yavaş yavaş bir düze-
ne girmeye başlar. Örneğin suyun akışkanlığı, toprağın doğurganlığı, güneşin veya
ısının ve ışığın besleyiciliği, ateşin pişiriciliği ve besleyiciliği gibi, yine havanın ruh
oluşu ve yaşam verici olması gibi, her şey belli bir canlılık zemininde ilerler ve yavaş
yavaş belli bir düzene kavuşur. Yani mitoslarda sıradan bir yaşam tarzı yoktur, belli
bir güce sahip bir maddenin yavaş yavaş varlığa şekil vermesiyle oluşan bir dünya
tasarımı vardır. Dolayısıyla, ezeli ve ebedî bir madde anlayışının olması, mitolojinin
çok önemli bir özelliğidir. Dediğimiz gibi bu madde bizim madde dediğimiz şeyin
dışında belli güçleri olan, şekilsiz ama kendi şeklini kendisine verebilen bir güce
sahiptir. Bunu mitolojide özellikle Hesiodos'ta görürüz. *Theogonia* yahut *Tanruların
Doğuşu* eserinde bize kaostan bir kozmosa geçişi anlatır. Özellikle orada mitoloji-
lerde kaostan sonra ortaya çıkan bir gece hâkimdir, yani kaostan kozmosa geçişin
unsuru, her şeyin başlangıcı aslında gecedir. Her şey bir karanlık üzerinde yükselir,
her şey bir kaosla başlar. Tevrat'ın girişinde de buna benzer cümleler görüyoruz.
Kaos dediğimiz şey, bizim anladığımız anlamda bir kaos, bir kargaşa değil, aslında
belli bir düzeni olmayan şekilsiz bir maddeyi ifade eder. Yani şekle girmemiş, ham
halindeki varlığı, varlığın ilk halini temsil eder. Kaos, içerisindeki güçle birlikte şekil
almaya başlar ve ilk olarak kendisinden gece meydana gelir.

*Selam size Zeus'un çocukları, bana güzel şarkılar verin
Söyleyin nasıl önce tanruların ve toprağın meydana geldiğini*

Burada *Theogonia* tanruların meydana gelişini anlatır. Tanrılar evrenin içerisinde-
de varlığa gelen ve varlığını devam ettiren varlıklar olarak nitelenir.

*Gerçekte Khaos'du en önce meydana gelen, sonra da
Geniş göğüslü toprak her şeyin daima sağlam durağı
Ve Eros, en güzeli olan ölümsüz tanruların
Khaos'dan da Erebus ile kara gece meydana geldiler*

Kaos dediğimiz şey, bir karanlık ortamdır, henüz varlık yok, varlık yoksa aydın-
lanma yok, gün yok, her şey bir gece ile başlar. Hesiodos'a göre belirsizlik hâkimdir,
çünkü mitolojide gece bir varlık olarak meydana gelir, sonra o geceden aydınlık
gün ortaya çıkar. Aydınlığın kaynağı karanlık ve gündüzün kaynağı gecedir. Oysa

bizim bilimsel ve felsefi anlamda söylediğimiz şey, önceliğin aydınlık ve ışıktadır. Yani aslolan ışıktır, ışığın olmadığı yer karanlıktır, ama karanlığın gerçek bir varlığı yoktur. Oysa mitolojik söylemde gerçek varlık karanlıktır, gecedir. Işık ondan çıkar, sabah ondan olur, gün ondan aydınlanır, güneş ondan doğar. Dolayısıyla önce ortada karanlığın ruhu olmalı ki, sonra o, gündüzü meydana getirsin. Bir de sevgi tanrısı Eros'tan bahsedilir, öyle ki Eros Hesiodos'un *Theogonia*'sında ön planda olan ve geçmiş *Theogonialarda* anlatılan bir aşk tanrıçasıdır. Bütün varlıklar onun etkisiyle varlığa gelirler. Antik Yunan felsefesinin belli tematik tarzı Eros'tan kaynaklanır. Orada varlığı meydana getiren, maddenin içerisinde bulunan güç Eros'tur. Dolayısıyla varlığın meydana gelişi ilahi aşk gibi bir kavrama karşılık gelir. Aşk bu anlatılarda itici güçtür, maddenin içerisindeki asli varlıktır, maddenin ruhudur. Böylece Eros'un, itici güç olarak varlığı nasıl oluşturmaya başladığını Hesiodos'tan görebiliriz.

Burada mitolojik dönemin çok önemli bir unsurunu daha söylemiş olduk. Yani mitolojide yaratıcı bir tanrı anlayışı bulunmaz ve tanrılar da insanlar gibi bir yaşam sürerler. İkinci olarak ezeli ebedî bir madde var ve her şey bu maddeden meydana gelir. Üçüncü olarak ise varlığa gelişin bir itici güç sayesinde olduğudur, yani varlık şekilsiz maddenin içerisindeki o gücün harekete geçirmesiyle kaostan kozmosa yavaş yavaş geçmeye başlaması şeklinde oluşur. Bu itici güç ise Eros'tur ve bu güç logos döneminde de kimi zaman sevgi, kimi zaman akıl, kimi zaman da her şeyi varlığa çıkaran tanrı olarak görülmüştür. Mitolojide bir de erdemlerden bahsedebiliriz, ki mitolojinin önemli bir tarafı da erdemli oluştur.

Erdemlilik dönem dönem değişen bir durumu ifade eder. Örneğin Homeros'a göre savaş ön plandadır ve o dönemdeki en önemli erdem savaştır. Birincisi iyi savaşıyorsunuz, cesaret sahibi olacaksınız, sonuçta da kahraman olacaksınız ki düşmanlarınızı yenesiniz. İkincisi de güzel konuşacaksınız ki insanları ikna edersiniz. Yerleşik hayata geçişte avcılığın bitip tarım hayatının başlaması gibi birtakım unsurlar zamanla değişir. Hayat tarzı da zamanla değiştiği için, bu sefer yerleşik hayat ön plana çıkar ve erdemlilik hali savaştan çok insanlar arasındaki ilişkiye bağlı olarak değişkenlik gösterir. Yerleşik hayata geçişle birlikte zanaat yani belli bir meslek öğrenirsiniz. Yerleşik hayata geçiş bütün işi aynı anda bir kişinin yapmasını engellemiştir, çünkü avcılık dönemleri daha çok yaban hayatıdır, her şeyi kendiniz yaparsınız. Şimdi yerleşik hayata geçtiğinizde belli iş bölümü yapmak durumundasınız, dolayısıyla meslek grupları oluşmaya başlar ve erdemlilik durumları da değişir. İşte daha eski dönemlerde yaşamda kalabilmeniz için savaşmanız, güçlü olmanız, kahraman olmanız lazım ve yakınlarınızı, size bağlı olan ya da yakın ilişkide bulduğunuz insanları korumalısınız ve bunun için iyi bir avcı olmalısınız. Ama yerleşik hayata geçtiğinizde daha iyi bir üretime katkıda bulunmalısınız. Dolayısıyla meslek edinme durumu söz konusu olduğunda erdemlilik durumu değişime uğramış oldu.

Homeros bir düzen ve yasadan bahseder, zamanla kaostan kozmosa doğru, maddenin düzensiz halinden düzenli haline doğru, içindeki gücün harekete geçmesiyle birlikte bir yaşam biçimine doğru bir süreç başlar. Yani sürekli doğa ve varlık olarak da insanlık olarak da iyiye doğru bir gidiş var. Doğanın, evrenin kendisi olarak daha düzenli bir hale geçiş süreci var ve dolayısıyla bir yasa hâkimdir, yani yavaş yavaş evrenin içerisindeki yaşam tarzı bir yasaya dönüşür. Burada düzensizlik düzene doğru gittikçe, o yasadışı bir yasaya doğru gidişi temsil eder ve böylece doğa kendi yasasını yavaş yavaş koyar. Homeros, insanın da bu doğanın içinde bir düzen kurabilmesi için bu doğanın yasasına uygun hareket etmesi gerektiğini öne sürmüştür. Doğanın kendisini güzelleştirmesine karşılık insanların kendilerini sürekli kötüleştirilmesi kötü bir tarih bilinci anlayışının hâkim olması anlamına gelir. Homeros'a göre aslında insanlık dediğimiz şey bir altın çağla başladı ama şu an demir çağındayız. Daha kötü bir duruma doğru giden daha kötü bir insanlık var, çünkü insanlar, onların ilk hallerindeki, yani altın oranı oluşturdukları zamanlarındaki durumlar yavaş yavaş daha kötüleştiği için, daha kötü bir tarih bilincine sahip oldular. Çünkü insanlar kendi durumlarını kendi elleriyle kötüleştirdiler ve yavaş yavaş insanlık ortadan kalkmaya başladı. İnsanlığın ilk oluşu bir altın oluşumdu, ama yavaş yavaş kötüleşerek kendi zamanındaki demir çağdan bahsettiği daha kötü bir duruma doğru ulaştı ve bundan sonraki dönemlerde batışa doğru sürekli bir gidiş hâkim olacak. Doğa kendini güzelleştirdikçe insan kendisini kötüleştirmiştir.

İşte bu nedenle mitosların samimi ve edebî kültür yapısından daha bilgece ve daha felsefi bir kültüre geçiş belki de Homeros'un dediği gibi medeniyetin ilerlemesini sağlamış olabilir, ama kültürün ve insanlığın bazı konularda gerilediği de kuşku götürmez. Felsefe ve bilimin öncüsü olarak kabul edilen Platon ve Aristoteles'in bile atıflarında Yunan doğa filozofları yerine hep Homeros ve Hesiodos'tan bahsetmesi gerçekten önemli bir göndermedir. Doğrusu bilim ve felsefenin başlangıcının mitolojiye hasredilmesi, doğa araştırmalarından çok bunlara gönderimde bulunulması, doğa felsefesinin pek çok unsurunun zaten mitolojiden alınması anlamına da gelir. Doğal olarak mitos ve logos birbirlerinin alternatifi olan şeyler olmamalı, aksine birbirini tamamlayan unsurlar olarak kabul edilmelidir.

KAYNAKLAR

Aristoteles. *Metafizik*. Çev. Ahmet Arslan. İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1996.

Gilson, Etienne. *Tanrı ve Felsefe*. Çev. Mehmet S. Aydın. İstanbul: Birleşik Yayıncılık, 1999.

Hesiodos. *Tanrıların Doğuşu (Theogonia)*. Çev. Sabahattin Eyuboğlu & Azra Erhat. *Hesiodos: Eseri ve Kaynakları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1977.

Homeros. *İlyada*. Çev. Azra Erhat & A. Kadir. İstanbul: Can Yayınları, 2004.

Jaeger, Werner. *İlk Yunan Filozoflarında Tanrı Düşüncesi*. Çev. Güneş Ayas. İstanbul: İthaki Yayınları, 2019.

Kranz, Walther. *Antik Felsefe: Metinler ve Açıklamalar*. Çev. Suad Y. Baydur. İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1994.

Zeller, Eduard. *Grek Felsefesi Tarihi*. Çev. Ahmet Aydoğan. İstanbul: İz Yayıncılık, 2001.